

Людмила Шипко,
старш. наук. співроб. НБУВ,
канд. іст. наук

**ІСТОРІЯ ФОРМУВАННЯ, СТРУКТУРА
ТА ДОКУМЕНТАЛЬНИЙ СКЛАД ОСОБОВОГО АРХІВНОГО
ФОНДУ ЧЛЕНА-КОРЕСПОНДЕНТА АН УРСР П. О. НЕДБАЙЛА
(за матеріалами Інституту архівознавства
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського)**

У статті висвітлено життя і діяльність видатного вченого України у галузі правознавства члена-кореспондента АН УРСР Петра Омеляновича Недбайла (1907–1974). Проаналізовано структуру та документальний склад фонду особового походження П. О. Недбайла, що зберігається в Інституті архівознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Доведено цінність матеріалів цього фонду як важливого джерела для сучасних науковців у вивченні правових норм, їх видів, місця і ролі в системі соціальних норм, а також дослідженні проблем міжнародного захисту прав людини та кодифікації принципів міжнародного права.

Ім'я Петра Омеляновича Недбайла широко відоме в Україні та за кордоном як вченим, так і державним та громадським діячам, які займаються питаннями захисту прав людини та міжнародного права. Він був визнаним науковим авторитетом, ідеологом у справі вивчення та впровадження в життя теоретичних основ юридичної науки, ініціатором правового виховання та правової пропаганди в суспільстві.

Враховуючи великий інтерес науковців та громадськості до особистості члена-кореспондента АН УРСР П. О. Недбайла, автор статті має на меті ознайомити дослідників з життєвим шляхом, громадсько-політичною та педагогічною діяльністю вченого, а також з його архівною спадщиною, що зберігається в Інституті архівознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.

Петро Омелянович Недбайло – видатний вчений-правознавець член-кореспондент АН УРСР (з 1969 р.), заслужений діяч науки і техніки УРСР (з 1967 р.), доктор юридичних наук (з 1957 р.), професор (з 1959 р.) народився 12 липня 1907 р. в с. Ново-Новицьке Чернігівської губернії (тепер – Клинцовський район Брянської області, РРФСР) у селянській родині [1].

ISSN 2224-9516 Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 2012. Вип. 34
Після закінчення 1930 р. Харківського юридичного інституту ім. Л. М. Кагановича працював слідчим окружної прокуратури у м. Луганськ, а згодом – викладачем у Харківському юридичному інституті. З 1934 р. П. О. Недбайло – співробітник Науково-дослідного інституту радянського будівництва і права Центрального виконавчого комітету УРСР (далі – ЦВК УРСР). В 1935–1936 рр. працював у Державному арбітражі м. Харків. Протягом 1936–1937 рр. Петро Омелянович був курсантом школи однорічників 68 стрілецького полку м. Ахтирка Харківської області [2]. В 1937–1939 рр. навчався в аспірантурі Харківського юридичного інституту під керівництвом проф. В. І. Слівцовського та працював над дисертацією на тему «Закон в социалистическом государстве» [3].

1939 р. П. О. Недбайло був направлений на педагогічну роботу до Львівського державного університету ім. І. Франка. Працюючи деканом юридичного факультету (1940–1941 рр.) і завідувачем кафедри державного та адміністративного права, вчений брав активну участь у перебудові роботи університету й факультету на нових засадах, читав лекції та вів спецсемінари з теорії держави і права, одночасно читав лекції у Львівській обласній партійній школі [4].

Під час Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр. Петро Омелянович служив помічником військового прокурора Одеського та Приволзького військового округів (липень 1941 р. – січень 1942 р.), обіймав на різних фронтах посаду заступника начальника Головної військової прокуратури Радянської Армії (січень 1942 р. – квітень 1946 р.).

У квітні 1946 р. після демобілізації Петро Омелянович повертається до наукової та викладацької діяльності у Львівському університеті, обіймає посаду завідувача кафедри теорії держави і права та декана юридичного факультету (1946–1949, 1952–1954 рр.). У цей період роботи в університеті він зосереджував свою наукову увагу на загальнотеоретичних проблемах закону і законності [5]. 11 грудня 1947 р. П. О. Недбайло отримав ступінь кандидата юридичних наук за успішно захищеною в Академії суспільних наук (м. Москва) кандидатську дисертацію «Закон в социалистическом государстве» [6], 8 травня 1948 р. вченого було затверджено в ученому званні доцента з кафедри «Радянське державне право», а 21 січня 1959 р. – професора з кафедри «Державне право» [7].

З 1950-х рр. у сферу наукових інтересів П. О. Недбайла увійшло дослідження правових норм, основних засобів й вимог правозастосування, а також проблем історії і теорії юридичної науки, визначення її предмета і функцій [8].

У 1954–1956 рр. П. О. Недбайло навчався у докторантурі Інституту права ім. О. Я. Вишинського АН СРСР [9], де 1 березня 1957 р. захистив докторську дисертацію «Применение советских социалистических правовых норм», а 5 липня 1958 р. рішенням Вищої Атестаційної Комісії йому було присуджено ступінь доктора юридичних наук [10]. Пізніше на базі цих досліджень вченим було підготовлено і опубліковано дві фундаментальні монографії: «Советские социалистические правовые нормы» (Львів, 1959) і «Применение советских правовых норм» (Москва, 1960). Теоретичний і практичний доробок П. О. Недбайла в галузі дослідження радянських правових норм було визнано вагомим внеском у розвиток вітчизняної юридичної науки. Дослідження вченим таких питань, як структура правових норм, їх видів, місця і ролі в системі соціальних норм сприяли підвищенню наукових основ кодифікації законодавства СРСР і союзних республік.

Новий етап наукової творчості П. О. Недбайла пов'язаний з його переходом на роботу до Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка, де він з осені 1959 р. завідував кафедрою теорії та історії держави і права, а потім, до кінця своїх днів – кафедрою теорії держави і права [11].

У цей час П. О. Недбайло зосередив увагу на дослідженні проблеми правового виховання і правової пропаганди, а також захисту прав та свобод людини. Він багато зробив для запровадження й викладання навчального курсу з основ правової кібернетики (що вперше у нашій країні було втілено 1968 р. у Київському університеті) – курсу, що мав серйозне теоретичне та методологічне забезпечення й не був суто прикладним. Усе життя П. О. Недбайло займався викладацькою діяльністю, підготовкою наукових кадрів. Близько 20 аспірантів під керівництвом П. О. Недбайла підготували кандидатські дисертації.

Важливою сферою діяльності П. О. Недбайла була участь у роботі міжнародних організацій, конференцій, нарад, суспільно-політичних конгресів. Протягом 1948–1949 рр. і з 1958 р. – протягом 12 років вчений представляв Українську РСР у Комісії ООН з прав людини, а 1967 р. був обраний її головою. У складі наукових та урядових делегацій з візитом П. О. Недбайло відвідав Чехословаччину, Польщу, Францію, Швейцарію, Швецію [12]. З 1959 р. вчений брав участь у роботі XIV, XV, XVII і XIX сесіях Генеральної Асамблеї ООН, був доповідачем VI (юридичного) Комітету XVII сесії Генеральної Асамблеї ООН [13].

2 грудня 1968 р. на пленарному засіданні Генеральної Асамблеї ООН П. О. Недбайла удостоєно звання лауреата премії ООН «За видатні досягнення в сфері захисту прав людини», заснованої на честь

Міжнародного року прав людини, яким Генеральна Асамблея оголосила 1968 р. у зв'язку з двадцятиріччям Загальної декларації прав людини. В майбутньому присудження премій за внесок у справу забезпечення достоїнства і цінності людської особистості було заплановано проводити кожні п'ять років. Вручення медалей лауреатам відбулося 9 грудня 1968 р. на урочистому пленарному засіданні Генеральної Асамблеї. У своєму виступі П. О. Недбайло вказав, що присудження йому високої і почесної премії ООН в галузі прав людини – це перш за все оцінка зусиль радянського народу, народів соціалістичних країн у благородній справі забезпечення розквіту людської особистості, її гідності і цінності [14].

За видатні заслуги в розвитку радянської науки та підготовку кадрів Президія Верховної Ради УРСР Указом від 4 вересня 1967 р. присвоїла П. О. Недбайлу почесне звання «Заслуженого діяча науки Української РСР» [15].

Крім діяльності в Комісії ООН з прав людини, П. О. Недбайло входив до складу делегації УРСР на III конгресі Міжнародної асоціації юристів-демократів у Празі (1948 р.), був членом ради цієї асоціації від юристів УРСР, також був делегатом на I Всесвітньому конгресі прихильників миру у Парижі (1948 р.) та очолював представництво УРСР на Міжнародній конференції з прав людини в Тегерані [16]. Як дослідник вчений використовував досвід своєї громадсько-політичної діяльності для вивчення проблем, міжнародного захисту прав людини, кодифікації принципів міжнародного права, міжнародної правосуб'єктності радянських союзних республік.

Протягом багатьох років П. О. Недбайло входив до складу науково-методичної комісії з правознавства Міністерства вищої та середньої спеціальної освіти СРСР, очолював секцію права Науково-методичної ради Міністерства вищої та середньої спеціальної освіти УРСР, працював відповідальним редактором періодичного міжвідомчого наукового збірника «Проблеми правознавства» (видавався у Києві з 1965 р.), був членом редколегії журналів «Радянське право» (м. Київ) та «Правоведение» (м. Ленінград), членом Наукових рад з проблеми «Закономірності розвитку держави, управління й права» АН СРСР і АН УРСР, а також з проблем зарубіжних ідеологічних течій, членом експертної комісії ВАКУ, ректором Київського міського університету правових знань [17].

П. О. Недбайло гідно представляв вітчизняну юридичну науку на міжнародних форумах. Він неодноразово читав лекції та виступав з доповідями на європейських нарадах та семінарах у Варшаві, Празі, Кракові, Будапешті, Стокгольмі, в університетах: Карловому (ЧССР),

Люблінському та Варшавському (ПНР), ім. А. Гумбольдта (НДР), Єльському (США) [18]. 1967 р. Університет м. Лодзь (ПНР) обрав його своїм почесним доктором [19].

26 грудня 1969 р. рішенням загальних зборів АН УРСР П. О. Недбайла було обрано членом-кореспондентом АН УРСР зі спеціальності «Правознавство» [20]. Кандидатуру вченого тричі (1966, 1968 та 1972 рр.) висували для обрання у члени-кореспонденти АН СРСР в галузі правових наук [21]. Визнання заслуг П. О. Недбайла як відомого в країні та за кордоном фахівця в області загальної теорії держави і права засвідчує підтримка його кандидатури Міністрством закордонних справ Української РСР, вченими-колегами юридичних факультетів Мінського, Ленінградського, Московського, Ростовського, Ризького, Кишинівського, Львівського, Київського, Одеського університетів та Харківського, Свердловського і Саратовського юридичних інститутів, Київською обласною колегією адвокатів, співробітниками Львівського та Чернігівського обласного судів, Прокуратури м. Києва та Верховного Суду УРСР та ін. [22].

Загальна кількість опублікованих праць П. О. Недбайла перевищує 150 наукових робіт, в тому числі монографії, навчальні посібники, статті, рецензії, в яких поєднувався теоретичний аналіз досліджуваних проблем з їх практичною значимістю.

Помер П. О. Недбайло 31 жовтня 1974 р. [23].

Документальна спадщина П. О. Недбайла надійшла до Інституту архівознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського 24 листопада 1977 р. В результаті науково-технічного опрацювання 2011 р. сформовано особовий архівний фонд члена-кореспондента АН УРСР П. О. Недбайла за № 217, який складається з чотирьох описів загальною кількістю 665 справ та налічує 8055 документів за 1930–1974 рр.

Складником архівної спадщини П. О. Недбайла є масив документів з наукових праць і робочих матеріалів, який нараховує 207 справ за 1940–1974 рр. Так, в особовому фонді П. О. Недбайла зберігаються його монографії та робочі матеріали до них, а також посібники та підручники і розділи до них: «Советские социалистические правовые нормы» і «Основи теорії держави і права» (1959), «Применение советских социалистических правовых норм» (1960), «Юридические гарантии правильного применения советских социалистических правовых норм» (1965), «Предмет и система общей теории государства и права» (1970), «Введение в общую теорию государства и права (предмет, система и функции науки)» (1971), «Нормы социалистического права и их соотношение с другими видами социальных норм» (1973) та ін.

Наукові праці вченого також представлені великою кількістю наукових статей, доповідей на конференціях та міжнародних симпозиумах. Зокрема це статті: «О расширении и улучшении юридического образования в стране» (1947), «На страже мира» (1949), «О подготовке юристов для советского аппарата» (1953), «Советская социалистическая законность, ее основные принципы и служебная роль» (1954), «Понятие применения правовых норм» (1955), «Верховный суд СССР незаконно ограничивает обращение граждан в суд за защитой своих прав и интересов» (1956), «О толковании советских законов» (1957), «О юридических гарантиях правильного применения советских правовых норм» (1957), «О судебных гарантиях правильного применения советских правовых норм» (1958), «В защиту общей теории государства и права как самостоятельной науки» (1958), «XXI съезд КПСС и вопросы советского права» (1959), «Вопросы обоснованности целесообразности применения норм советского права» (1960), «К вопросу о логическом толковании советских законов» (1961), «Питання предмета і значення теорії держави і права» (1962), «Свобода по-оттавськи» (1962), «Объект изучения – государство» (1962), «О кодификации международно-правовых принципов мирного сосуществования государств» (1963), «Вопросы повышения общетеоретической подготовки студентов-юристов» (1963), «Стан і завдання юридичної науки в Українській РСР» (1965), «Методологическое значение юридической науки» (1967), «Людина, її права і свободи» (1968), «Міжнародний рік прав людини» (1968), «ООН і права людини» (1970), «Права человека и борьба с расизмом» (1971) тощо. Також у фонді представлено статті П. О. Недбайла у співавторстві з Р. В. Бершедою, В. Д. Бабкіним, М. В. Вітруком, В. В. Копейчиковим та ін. Серед брошур П. О. Недбайла у фонді зберігаються «Конституція Радянського Союзу – найдемократичніша конституція в світі» (1950) та «Советское социалистическое право» (1975).

Серед наукових праць в архівній спадщині вченого також представлено доповіді та тези до них: «Радянський закон в системі державно-правових актів» (1949), «XIV сесія Комісії Організації Об'єднаних Націй по правах людини» (1958), «Описание международных пактов о правах человека» (1967), «Повысить деятельность ООН в области прав человека» (1968), «Права людини і забезпечення загального миру» (1968), «Гуманизм В. И. Ленина и деятельность ООН в области прав человека» (1969), «Додержання статуту ООН і загальний мир» (1970), «Укрепление социалистической законности путем совершенствования юридических гарантий правильного применения правовых норм» (1970), «Наукові

основи пропаганди правових знань» (1972), «Критика современных априорно-спекулятивных буржуазных правовых концепций» (1973) та ін.

Також у фонді зберігається конвolut, сформований П. О. Недбайлом, який містить такі документи до захисту докторської дисертації вченого: «Применение советских правовых норм» як план дисертації, 1, 3, 4 розділи дисертації, друковані роботи до дисертації за 1949–1953 рр.; серію статей П. О. Недбайла для «Української Радянської Енциклопедії» за 1950–1970-ті рр.; зауваження до проекту Програми КППС «Неустанно підвищать і укріплять роль советского государства в строительстве коммунизма» (1961); учбово-методичну розробку програми та робочого плану вивчення курсу (на допомогу студентам загальнонаукових факультетів вищих учбових закладів «Теорія держави і права» (у співавторстві, 1962).

Цінність і науковий інтерес складають неопубліковані праці, які представлено у особовому фонді П. О. Недбайла. Зокрема це тези до доповіді: «Ответственность за воинские преступления в военное время (по последним видам преступлений)» (1941) та такі доповіді, як: «Структура и функции органов военной юстиции в немецкой гитлеровской армии» (1943), «Предмет общей теории государства и права и ее место в системе юридических наук» і «Правоведение в системе общественных наук и его система» (1960-ті) та «О международном значении ленинских принципов национальной политики» (1973), а також стаття: «Советское социалистическое государство – подлинно народное государство» (1950-ті).

Рецензії П. О. Недбайла на наукові праці різних осіб та колективні монографії об'єднані у справах 1–3, 22–24, а відгуки на автореферати і дисертаційні роботи – у справах 15–18. Списки наукових праць та рецензій на його праці сформовані у окрему справу 169.

Лекційний матеріал П. О. Недбайла у архівному фонді представлений окремими лекціями з курсу та циклами лекцій на тему: «Теорія держави і права», «Історичні типи, форми та функції держави», «Соціалістичне право», «Походження права», «Римське право», «Феодалний тип держави і права», «Право і мораль» та «Буржуазна держава і право», хронологічний діапазон яких охоплює 1949–1960-ті рр. (спр. 7, 9, 114, 164–168), а також циклами лекцій з юридичної проблематики, які були прочитані вченим в Єльському університеті м. Нью-Хевен (США) в 1961–1962 рр. (спр. 59).

Робочі матеріали до наукових праць П. О. Недбайла становлять окремий комплекс документів у особовому фонді вченого, які включають переважно нотатки вченого за тематикою його наукових досліджень, а саме з проблеми вивчення міжнародних правових відносин, правових норм, прав

людини, аксеологічного тлумачення права, розвитку юридичної науки в системі суспільних наук, правового виховання суспільства, правової відповідальності, радянського соціалістичного права, теорії держави і права, розвитку радянської державності та законодавства, демократії та гарантій права, проблеми терору в Греції 1960-х рр., про культ особистості, диктатури пролетаріату та ін.

Серед біографічних документів про вченого, хронологічний діапазон яких охоплює 1940–1974 рр., слід виділити такі найбільш важливі, як: особові листки з обліку кадрів (спр. 1), анкети, характеристики та автобіографії (спр. 8, 10, 19). Особливої уваги у дослідженні біографії П. О. Недбайла заслуговують документи про його участь у Великій Вітчизняній війні. Це посвідчення про дозвіл на використання гвинтівки № 51650, біографічна довідка, відгук та атестація Петра Омеляновича на посаді заступника начальника Головної військової прокуратури Радянської Армії, витяг з наказу про його демобілізацію в 1946 р. з діючої Радянської Армії та анкета учасника Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр. Також у фонді містяться документи про навчання П. О. Недбайла в аспірантурі Харківського юридичного інституту ім. Л. М. Кагановича та докторантурі Інституту права ім. О. Я. Вишинського АН СРСР (спр. 3, 7), документи про присудження вченому наукових ступенів кандидата та доктора юридичних наук (спр. 5), а також ученого звання доцента та професора (спр. 6), документи про обрання П. О. Недбайла в члени-кореспонденти АН УРСР (спр. 18), а також про висунення його кандидатури до складу членів-кореспондентів АН СРСР (спр. 15), документи про присвоєння вченому почесного звання «Заслужений діяч науки Української РСР» (спр. 16) та присудження Міжнародної премії ООН з прав людини (спр. 21), вітальна кореспонденція з різними святами та документи щодо підготовки і проведення заходів з нагоди святкування ювілеїв вченого (спр. 4, 20), оригінали дипломів, почесних грамот, подяк і свідоцтв, отриманих П. О. Недбайлом (спр. 17), рецензії різних вчених на лекції П. О. Недбайла, прочитані у Львівському та Київському університетах в 1949–1967 рр., а також на його монографії та публікації за 1956–1971 рр. (спр. 9, 11). Серед документів особистого характеру у фонді містяться медичні документи за 1959–1974 рр., такі як заключення лікарів про стан здоров'я П. О. Недбайла, кардіограма тощо (спр. 12), документи майново-господарського характеру (заяви та ордер на отримання житла), хронологічний діапазон яких охоплює 1961–1974 рр. (спр. 13), свідоцтва про народження сина та двох дочок вченого (спр. 23).

У фонді відкритися документи про науково-педагогічну та громадсько-

ISSN 2224-9516 Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 2012. Вип. 34
політичну діяльність П. О. Недбайла за 1930–1974 рр. Це документи про роботу вченого слідчим окружної прокуратури у м. Луганськ (спр. 24), в Харківському інституті радянського будівництва та права ЦВК УРСР (спр. 25), в Харківському обласному державному арбітражі (спр. 26), у Львівському державному університеті ім. І. Франка на посадах завідувача кафедри державного і адміністративного права та декана юридичного факультету (спр. 27), Київському державному університеті ім. Т. Г. Шевченка на посаді завідувача кафедри теорії та історії держави і права (спр. 31, 32) та ін.

Серед документів, що засвідчують педагогічну діяльність П. О. Недбайла у вищих навчальних закладах країни, у фонді відклались учбово-методичні нормативи викладання, методики читання лекцій та підготовки дипломних робіт, розроблені вченим (спр. 30), а також пропозиції вченого щодо необхідності проведення ідеологічної роботи у сфері покращення юридичної освіти в СРСР (спр. 33), спецкурс теорії держави і права для студентів старших курсів вищих юридичних навчальних закладів (спр. 42) та документи про опонування і рецензування ним дисертаційних робіт та наукових праць (спр. 43).

У фонді широко представлено документи з видавничої діяльності вченого, аналіз яких дозволяє простежити шлях опублікування його наукових праць у періодичних вітчизняних та зарубіжних виданнях (спр. 34, 35), а також про його роботу у складі редакційних колегій журналів «Радянське право» (спр. 46) та «Правоведение» (спр. 65).

Можна ознайомитись і з документами про участь П. О. Недбайла у роботі в наукових та організаційних структурах АН УРСР (спр. 40) та АН СРСР (спр. 64) як члена Комісії з історії і теорії держави і права Секції держави і права Науково-технічної ради Міністерства вищої і середньої спеціальної освіти СРСР (спр. 69), у роботі Комітету з Державних премій УРСР в галузі науки і техніки при РМ УРСР (спр. 81), про діяльність в Радянській асоціації політичних наук (спр. 68), Міжнародній комісії юристів (спр. 70).

Важливими є документи про участь П. О. Недбайла у роботі міжнародних та республіканського і всесоюзного значення конференцій, де він читав лекції та виступав з доповідями. Зокрема, у фонді представлено інформацію про співпрацю вченого з науковими установами Східної Європи – Люблінським, Краківським та Лодзьким університетами, Міжнародною асоціацією юридичних наук при ЮНЕСКО у м. Варшава (ПНР), Інститутом держави і права Угорської АН та юридичним факультетом Будапештського університету ім. Лоранда Етваша тощо

ISSN 2224-9516 Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 2012. Вип. 34
(спр. 28, 41), а також Віденським університетом (Австрія) (спр. 78), Лейпцизьким університетом ім. К. Маркса (НДР) (спр. 83) та з Комітетом НДР захисту прав людини (спр. 80), Львівським державним університетом ім. І. Франка, Московським державним університетом ім. М. В. Ломоносова, Київським державним університетом ім. Т. Г. Шевченка, Харківським юридичним інститутом тощо (спр. 29).

Велику цінність складають документи про участь П. О. Недбайла у засіданнях і сесіях Генеральної Асамблеї ООН, Комісії ООН з прав людини та Економічної і Соціальної Ради ООН, у роботі семінарів з програми консультативного обслуговування ООН у галузі прав людини (спр. 37–39, 44, 45, 48–56, 73). Так, у справах фонду, крім листування, підготовчих планів до сесій, записок з питаннями учасників сесій до вченого, довідок, звітів, його робочих нотаток тощо, велике науково-інформативне значення мають виступи П. О. Недбайла як делегата від УРСР під час роботи у засіданнях Генеральної Асамблеї ООН, які стосувались обговорення проблем підтримки семінарських заходів з консультативного обслуговування у галузі прав людини; дискримінації прав людини; свободи інформації; права надання притулку особам, які переслідуються за прогресивну діяльність; конвенції про міжурядову консультативну організацію з мореплавання; розвитку міжнародного права та його кодифікації; видання юридичного щорічника ООН; необхідності проведення Генеральною Асамблеєю попередніх консультацій та кодифікації її роботи зі спеціальними установами з метою остаточного затвердження проектів чи пропозицій, які стосуються питань тих чи інших спеціалізованих установ; підвищення ролі міжнародного права в боротьбі за мир; значення консультативних комітетів у галузі прав людини у кожній країні-представнику ООН для полегшення завдань урядів різних країн-представників ООН у справі поваги до прав людини та їх дотримання; обговорення доповіді Комісії міжнародного права про роботу її XIV сесії, значення піднятих питань про право міжнародних угод та багато інших.

Також у фонді зберігаються такі документи, як звіт про роботу П. О. Недбайла у семінарі, скликаному за ініціативи ООН м. Пераденія (о. Цейлон) і присвяченого питанням зловживання адміністративною владою (спр. 47), реферат про результати його участі у Африканській конференції з норм права у м. Лагос (Норвегія) (спр. 60), документи про його роботу у семінарі ООН про судові та інші засоби захисту від зловживань адміністративною владою зі спеціальним врахуванням ролі парламентських установ у м. Стокгольм (Швеція) (спр. 61, 62), у науковій конференції з теорії держави і права у м. Будапешт (УНР) (спр. 75), у роботі

Всесвітньої асамблеї з прав людини у м. Монреаль (Канада) (спр. 77), Міжнародній конференції з прав людини, скликаній за ініціативи Генеральної Асамблеї ООН в м. Тегеран (Іран). Широкомасштабна задіяність вченого в засіданнях різних за тематикою та науковим і державним значенням конференцій яскраво представлена у вигляді його нотаток (спр. 54–58).

Фотодокументи за 1949–1974 рр. представлені фотознімками П. О. Недбайла під час виступу на Всесвітньому конгресі захисників миру в м. Париж (Франція) (спр. 88) під час візиту з Генеральним секретарем ЦК КПРС М. С. Хрущовим до США восени 1959 р. (спр. 90–92), під час роботи у різних міжнародних конференціях, зокрема у м. Варшава (ПНР), м. Тегеран (Іран) (спр. 89, 98, 105), на засіданнях Генеральної Асамблеї ООН (м. Нью-Йорк, США) 1964–1969 рр. (спр. 95) та Комітету ООН з прав людини (м. Женева, Швейцарія) в 1966–1967 рр. (спр. 97), серед іноземних учених (спр. 107), а також фотознімками та фотопортретами вченого (спр. 103, 104) і фотознімком поховання П. О. Недбайла (спр. 109) та ін.

Важливе місце у фонді займає розділ, де зібрано епістолярну спадщину П. О. Недбайла, яка є цінною для дослідження окремих сторінок життєвого та творчого шляху вченого. Його листування у фонді нараховує 305 справ загальною кількістю 1035 документів за 1937–1974 рр. У фонді широко представлено службове листування, яке водночас відображає як ділові, так і особисті стосунки вченого з багатьма відомими діячами того часу. Серед адресатів та кореспондентів фондоутворювача – такі відомі вчені, як академік АН СРСР Ф. В. Константинов, члени-кореспонденти АН СРСР М. С. Строгович та В. М. Чхіквдзе, член-кореспондент АН СРСР, академік АН Азербайджанської РСР Д. А. Керімов, академік АН УРСР В. М. Корецький, академік АН ЧССР Віктор Кнапп, академік АН УНР Імре Сабо, член-кореспондент АН ПНР С. А. Розмарин та ін.

Серед іноземних вчених та громадських діячів: професори Познанського університету ім. А. Міцкевича З. Зіембінські, А. Лопатка, Тадеуш Ципріан, професор Варшавського університету (ПНР) С. Ерліх, професор Краківського університету (ПНР) С. Влодік, професор відділу права університету м. Лодзь (ПНР) Є. Врублевський, професор кафедри історії держави і права юридичного факультету Університету Ком'єнського (Братислава, ЧССР) Вьєтор Мартін, професор юридичного факультету Університету в м. Загреб (СФРЮ) Б. Перік, ректор Нішського університету НРБ Бранімір Янкович, ректор Університету імені Аттілі Йожефа в м. Сегед (УНР) Дьєрдь Анталффі, професори Єльського університету в м. Нью-Хевен (штат Коннектикут, США) Блек, Г. Поллак та С. В. Ростов, президент

коледжу права Університету штату Юта (США) С. Д. Турман, директор відділу прав людини Секретаріату ООН (м. Нью-Йорк, США) М. Шрейбер, член австрійського представництва ООН Ф. Єрмагора та ін.

Численні листи службового характеру присвячені проблемам підготовки та захисту дисертаційних досліджень молодих науковців, в тому числі і аспірантів П. О. Недбайла (спр. 7, 18, 29, 31, 32, 34, 36 та ін.; загалом 63 справи),

Також у фонді широко представлено службове листування, яке торкається кількох тем, а саме: підготовки публікацій (спр. 34, 52, 55, 72 та ін.; загалом 33 справи), рецензування наукових праць (спр. 27, 30, 32, 62 та ін.; загалом 28 справ), консультативної діяльності вченого (10, 141, 163, 176, 198, 211), обговорення проблем юриспруденції та наукових праць (27, 28, 37, 39, 40 та ін.; загалом 25 справ), обміну юридичною літературою (спр. 2, 22, 33, 35, 38 та ін.; загалом 80 справ), науково-методологічної та педагогічної співпраці вченого з колегами юридичних факультетів Казанського, Львівського та Одеського університетів (спр. 43, 46, 93, 97 та ін.; загалом 13 справ), а також про стажування окремих осіб за кордоном, зокрема в США та НДР (спр. 140, 166, 268, 270, 276, 280). На його ім'я надходила також кореспонденція від приватних осіб, які звертались до П. О. Недбайла з проханням посприяти у пошуку місця роботи, у справі влаштування щодо проходження юридичної практики у Верховному Суді УРСР та ін. (спр. 52, 67, 108, 109 та ін.; загалом 16 справ). У фонді представлено і листи до Петра Омеляновича від засуджених та їхніх родичів з клопотанням щодо надання їм юридичної допомоги у справі перегляду справ або реабілітації (спр. 49, 63, 76, 99, 101, 122, 24, 126, 142, 153).

3-поміж службового листування на увагу заслуговує лист П. О. Недбайла до голови Конституційної комісії Верховної Ради СРСР М. С. Хрущова, в якому вчений звертає увагу на необхідність обговорення питання посилення прокурорського нагляду та забезпечення відповідальності прокуратури у нагляді за законністю в діяльності адміністративних та інших органів та висловлює сподівання, що його пропозиції і рекомендації будуть враховані Конституційною комісією (спр. 24).

Важливими для вивчення окремих сторінок біографії вченого є наявні у фонді листи, в яких обговорюється питання про обрання П. О. Недбайла у члени-кореспонденти АН УРСР (спр. 254), висунення його кандидатури у члени-кореспонденти АН СРСР (спр. 73, 98, 112, 131, 251), запрошення у члени запланованої до створення вченої ради із захисту дисертацій з теорії та історії держави і права при Львівському державному університеті

ISSN 2224-9516 Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 2012. Вип. 34 (спр. 130), про лекційну діяльність Петра Омеляновича у Єльському університеті (м. Нью-Хевен, США) (спр. 3, 15, 20, 170) та Ярославському державному університеті (спр. 66), співпрацю з юридичними факультетами Лейпцизького університету (НДР) (спр. 1, 48), університетами ПНР – м. Лодзь (спр. 54), м. Познань (спр. 127), м. Люблін (спр. 188), м. Краків (спр. 160), а також м. Загреб (СФРЮ) (спр. 162), участь у загальних зборах Асоціації американських правових шкіл (м. Чикаго, США) (спр. 184, 224) та різних наукових конференціях (спр. 22, 51, 58, 84, 93, 119, 203, 212, 225). Цікавим є листування, присвячене привітанням вченого з нагоди обрання його почесним доктором Університету м. Лодзь (ПНР) (спр. 171, 207, 222), а також з днем народження (спр. 14, 94, 97, 208, 296).

В особовому фонді науковця зберігаються листи, які надають інформацію про участь П. О. Недбайла у роботі Комісії ООН з прав людини при Економічній і Соціальній Раді ООН (спр. 23, 26, 69, 113, 137, 182, 187, 233, 255, 262, 281, 283, 285) та Американській Асоціації сприяння ООН (спр. 16, 59, 95, 107), а також про вручення Петру Омеляновичу премії ООН «За видатні досягнення в сфері захисту прав людини» (спр. 42).

Листування особистого характеру представлено у фонді перепискою П. О. Недбайла з його дружиною – Ганною Георгіївною (спр. 11, 145), сином Павлом (спр. 12, 148), доньками Наталією та Оленою (спр. 146, 147) та ін.

Документи, зібрані П. О. Недбайлом сформовані у особовому фонді у 44 справи загальною кількістю 1867 документів за 1925–1974 рр. Ці документи дають змогу дослідити сферу наукових інтересів вченого, яка стосується здебільшого проблем юриспруденції. Зокрема, це зібрані П. О. Недбайлом такі законодавчі акти та нормативні документи СРСР, УРСР та інших країн, як поправки до Кримінального кодексу та Конституції СРСР, екземпляр конституції Турецької Республіки, різні постанови, положення, циркуляри, конвенції, заяви тощо за 1925–1965 рр. (спр. 1, 24). Це також зібрані наукові праці різних науковців з юридичної проблематики (спр. 3–8), газетні статті (спр. 9–11, 40, 41), статті та автореферати різних осіб з дарчими написами П. О. Недбайлу (спр. 31), наукові доповіді та тези до них, що були виголошені учасниками конференції Міжнародної асоціації юридичних наук у м. Варшава (ПНР) у вересні 1958 р. (спр. 32, 33) та міжнародними делегатами під час роботи семінару ООН «По судовим та іншим засобам захисту від зловживань адміністративною владою, зі спеціальним врахуванням ролі парламентських установ» у м. Стокгольм (Швеція) у червні 1962 р. (спр. 36, 37). На велику увагу заслуговують зібрані вченим документи про участь делегації Української РСР в роботі ООН протягом 1950–1970-х рр. (спр. 35), документи з діяльності Економічної і

ISSN 2224-9516 Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 2012. Вип. 34 Соціальної Ради ООН за 1953–1971 рр. (спр. 12–22) та Генеральної Асамблеї ООН за 1957–1971 рр. (спр. 26–28), друкарські відбитки журналів ООН за 1959–1970 рр. (спр. 34), матеріали про роботу Міжнародної комісії юристів за 1958–1967 рр. (спр. 29, 30) та Міжнародної конференції з прав людини в м. Тегеран (Іран) 22 квітня – 13 травня 1968 р (спр. 38), документи про діяльність міжвузівських конференцій (спр. 43), а також візитні картки різних осіб (спр. 44) та ін.

Отже, архівний фонд особового походження вченого-правознавця, громадського і державного діяча України члена-кореспондента АН УРСР Петра Омеляновича Недбайла є унікальним за своїм документальним складом та структурою. Представлені документи є цінними, узагальнення та аналіз їх дає змогу здійснити наукову реконструкцію біографії вченого, прослідкувати становлення його як науковця, визначити етапи наукової діяльності, вивчити середовище, в якому він жив і працював. Також уведення в науковий обіг документів архівного фонду № 217 сприятиме сучасним науковцям у справі вивчення проблем у галузі правознавства.

Список використаних джерел

1. Інститут архівознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі – ІА НБУВ), ф. 217, оп. 2, спр. 1, арк. 10.
2. Там само, спр. 5, арк. 1.
3. Там само, спр. 19, арк. 10.
4. Там само, спр. 8, арк. 2.
5. Там само, арк. 3.
6. Там само, спр. 5, арк. 1.
7. Там само, спр. 6, 3 арк.
8. Там само, спр. 8, арк. 38.
9. Там само, спр. 7, арк. 13.
10. Там само, спр. 5, арк. 2, 3.
11. Там само, спр. 1, арк. 9.
12. Там само, спр. 1, арк. 9.
13. Архів Президії НАН України. Особова справа члена-кореспондента АН УРСР Петра Омеляновича Недбайла, арк. 2, 55.
14. Там само, арк. 39–39 зв.
15. ІА НБУВ, ф. 217, оп. 2, спр. 16, арк. 44 ; Архів Президії НАН України. Особова справа члена-кореспондента АН УРСР Петра Омеляновича Недбайла, арк. 54.
16. Архів Президії НАН України. Особова справа члена-кореспондента АН УРСР Петра Омеляновича Недбайла, арк. 55.
17. Там само, арк. 39–39 зв., 60.
18. ІА НБУВ, ф. 217, оп. 2, спр. 8, арк. 23, 30, 36, 56.

19. Архів Президії НАН України. Особова справа члена-кореспондента АН УРСР Петра Омеляновича Недбайла, арк. 52, 55, 60 ; ІА НБУВ, ф. 217, оп. 2, спр. 8, арк. 23–23 зв.

20. ІА НБУВ, ф. 217, оп. 2, спр. 8, арк. 2.

21. Там само, спр. 15, арк. 37, 87, 96, 209.

22. Там само, арк. 65, 98, 169.

23. Архів Президії НАН України. Особова справа члена-кореспондента АН УРСР Петра Омеляновича Недбайла, арк. 63.

УДК 655.531:003.349(477)

Наталія Бондар,

канд. іст. наук,

старш. наук. співроб. НБУВ

ПАПР ВИДАНЬ ОСТРОЗЬКОЇ ДРУКАРНІ

У статті послідовно розглянуто папір видань друкарні, що працювала в Острозі в останніх десятиліттях XVI ст. – на початку XVII ст. Простежено динаміку зміни паперу впродовж діяльності друкарні, виявлено спільні та відмінні філіграні на папері різних видань. Зроблено спробу встановити використання у виданнях Острозької друкарні паперу місцевого виробництва і виявлено цей папір у виданнях 1598 р.

Ключові слова: кириличні стародруки, острозькі видання, філіграні, водяні знаки, папір.

Острозька друкарня, що працювала з кінця 70-х років XVI ст. і впродовж першого десятиліття XVII ст., залишила свій помітний слід в історії українського та східнослов'янського книговидання завдяки випуску тут першого повного тексту церковнослов'янської Біблії та низки полемічних творів, направлених на підтримку православної віри. Попри дослідженість видань цієї друкарні все ще залишається багато прогалин в її історії, і актуальним є пошук подальших можливостей її дослідження, оскільки практично не збережені документи стосовно її діяльності. Одним із альтернативних джерел вивчення видань острозької друкарні може стати аналіз паперу її видань. Наш досвід дослідження паперу стародрукованих пам'яток XVI ст. свідчить, що філіграні є багатим і ще до певної міри науково не осмисленим і не охопленим джерелом історико-книгознавчих досліджень. Аналіз філіграней надає відомості насамперед з історії закупівлі паперу, а також вказує на послідовність друкування частин видання, подекуди може свідчити про редагування тексту в процесі публікації, на варіанти друку тощо.

Загалом за час діяльності друкарні у Острозі, згідно з каталогом українських стародруків Я. П. Запаса та Я. Д. Ісаєвича, вийшло друком 27 острозьких видань [6], з них – одне зафіксоване лише в бібліографії. У фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі – НБУВ) доробок Острозької друкарні представлений 14 виданнями у 51 примірнику [3, № 437–450] та одним дерманським виданням у 4 примірниках [3, № 48.]. Дослідження паперу примірників острозьких видань побудоване